

Рибалка О. В.

*Черкаський факультет Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри спеціально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук*

ІНСТИТУТ ВІДНОВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проблема відновлення попереднього стану тому, кому несправедливо заподіювались шкода та моральні або фізичні страждання, є досить серйозною темою предмету наукових досліджень не лише у сфері права, але й філософії, де вчені висувають та обґрунтовують теорії справедливості у сучасних суспільствах та її відновлення.

У зв'язку з існуючим на даний час підвищенням рівня злочинного посягання на права та інтереси фізичних та юридичних осіб осіб, становище потерпілого від злочину є далеким від задовільного.

Проблема захисту кримінально-процесуальними засобами прав та законних інтересів потерпілих від злочину, насамперед, відшкодування завданої їм кримінальним деліктом майнової шкоди досліджувалася такими науковцями як Н. С. Таганцев, Д. Г. Тальберг, Б. М. Овчинніков, І.Я. Фойницький. В радянський період української державності цими питаннями займалися Ю. Д. Адоян, В. Г. Власенко, В. Г. Даєв, А. Г. Мазалов, В. Я. Понарін та інші.

Розвитком теорії про захист прав потерпілих від злочину з допомогою кримінально-процесуальних засобів зробили такі українські вчені: Т. В. Варфоломеева, І.В. Войтюк, О. П. Кучинська, М. М. Михеєнко, О. Р. Михайленко, Н. В. Сібільова, В. П. Шибіко, М.Є. Шумило та ін.

Британське й американське законодавство, судові прецеденти оперують єдиним терміном для позначення «особи, що потерпіла від вчинення злочину» – «victim» – який з англійської перекладається як «жертва» (Англо-український словник. У 2 т. – близько 120 000 слів. – Склав М.І. Балла. – Київ: Освіта, 1996. – Т.2. – 712 с.).

Кодекс Айови в титулі 16-му параграфі 910 А.1. визначає жертву як особу, яка зазнала фізичної, емоційної або фінансової шкоди внаслідок вчинення публічного злочину; термін також включає членів сім'ї загиблої жертви або такої, що втратила дієздатність внаслідок вчинення проти неї злочину, а також тих, хто не досягнув віку 18 років на час вчинення злочину (Iowa Code, Title XVI. Доступно з. <http://www2.legis.state.ia.us/IACODE>).

§ 200Е кодексу Пенсильванії дає таку дефініцію жертви: «Це особа, проти якої було вчинено злочин, окрім тої, яка ймовірно вчинила злочин».

За статтею 55 Кримінального процесуального кодексу України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій

кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Відновне судочинство розглядають як процес. Мабуть, найбільш поширеною можна вважати визначення, яке запропонував один із його основоположників, британський вчений Т. Маршал. На його думку, «відновне судочинство – це процес, в якому небайдужі до злочину особи шляхом спільних зустрічей вирішують, яким чином вчинити з наслідками злочину та роблять висновки на майбутнє» (Marshall T. F. Restorative Justice: An Overview. London: Home Office, 1999. Доступно з <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>.)

Загалом погоджуючись з таким поняттям, що найбільш повно передає його зміст, Д. Брейтуейт вважає, що назване визначення потребує певних уточнень. Зокрема, він запропонував розуміти під «небайдужими до злочину особами» жертву (жертв), злочинця (злочинців) та громаду, яка постраждала від злочину, включаючи сім'ї сторін. Д. Брейтуейт визначив наступні елементи, які необхідно відновити: втрачене майно; фізичний стан; почуття безпеки; гідність; почуття упевненості в собі; дорадчу демократію; гармонію, що базується на почутті досягнутої справедливості; соціальну підтримку (Braithwaite J. Restorative Justice and a Better Future. Dorothy J. Kil-liam Memorial Lectures: Dalhousie University, 1996. – 282 с.).

Відновне судочинство також розглядають як практичну діяльність. Коли йдеться про усталену в англо-американських наукових колах концепцію відновного судочинства, суттєвим є факт, що ВС отримало свій розвиток через практику конференцій з метою засудження та виправлення злочинців, зустрічей жертви і злочинця при посередництві медіаторів тощо. Дослідження провідних вчених у галузі відновного судочинства, таких як Х. Зер, Т. Маршал, Д. Брейтуейт, Х. Стренг базуються, як правило, на аналізі практики здійснення відновного судочинства та здійснення опитувань жертв про результати проведених конференцій. Тому намагання держави чітко врегулювати процедуру здійснення відновного судочинства може мати контр-продуктивний ефект, оскільки базовою цінністю відновного судочинства є гнучкість процедури відправлення ВС та творчий підхід, креативність, як вважає ідеолог відновного судочинства (Т. Маршал Marshall T. F. Restorative Justice: An Overview. London: Home Office, 1999. Доступно з <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>).

Повноцінний захист прав та інтересів жертв злочину можливий лише за допомогою функціонування комплексу юридичних механізмів і багаторівневої системи заходів, де один «страхує» іншого.

Розширення механізмів відновного судочинства у Великобританії і США, де захист надають через судові органи, через державні фонди ком-

пенсації потерпілим завданої злочином шкоди, та через спеціалізовані громадські організації, діяльність яких підтримує держава, є гарантією досягнення мети – максимально повного та ефективного захисту прав жертв злочину, передбачених законодавством.

Перспективи відновного судочинства є й в Україні є, але необхідно суттєво розширити умови його здійснення. Даному інституту варто надати позапроцесуальний характер, залучивши до нього членів громади та створивши умови з боку держави.

Гідулянова Є.М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук*

ВИДИ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Говорячи про структуру кримінального процесу, окрім поділу його на стадії, критерієм чого є його динамічні характеристики, багато з вчених сходяться у думці про доцільність дослідження її за предметними характеристиками. Таке дослідження, безперечно, підкреслює соціальну цінність та призначення процесуальних проваджень, а також його індивідуальні ознаки, що присутні автономним утворенням. Так, можна говорити також, що сам кримінальний процес складається із сукупності проваджень, одні з яких є характерними для окремих стадій кримінального процесу (наприклад, судове провадження з перегляду судових рішень), інші фактично можливо назвати «особливими», оскільки вони передбачають особливі правила провадження окремих категорій справ на декількох, або на всіх стадіях кримінального процесу (Бенедик І.В., Горшенев В.М., Крупин В.Г., Мельников Ю.И., Олейников С.Н., Погребной І.М., Шахов І.Б. Теория юридического процесса / Под общей ред. проф. В. М. Горшенева, Харьков, Изд. при Харьковском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1985. – С.84-86). До останніх можна віднести і провадження щодо кримінальних правопорушень неповнолітніх та провадження по застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

Кримінально-процесуальне законодавство України закріплює правило, згідно якого кримінальне провадження щодо неповнолітнього здійснюється у разі вчинення останнім суспільно небезпечного діяння у віці від одинадцяти до вісімнадцяти років. Щодо осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягли одинадцятирічного віку – кримінальне провадження підлягає закриттю згідно п.2.ч.1 ст.284 КПК України – за відсутністю у діянні складу кримінального правопорушен-